

Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö 1.3.2024

Asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä aikuiskoulutustuen, ammattitutkintostipendin ja vuorotteluvapaan lakkauttamista koskevaksi lainsäädännöksi (HE8/2024)

Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus sr kiittää mahdollisuudesta antaa kirjallinen asiantuntijalausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle aikuiskoulutustuen, ammattitutkintostipendin ja vuorotteluvapaan lakkauttamisesta. Tarkastelemme asiaa opiskelijoiden kokemuksista ja näkemyksistä kertovien tutkimustulosten perusteella.

Aikuiskoulutustuen, ammattitutkintostipendin ja vuorotteluvapaan lakkauttaminen

Hallitus esittää aikuiskoulutustuen lakkauttamista vähentääkseen julkisia menoja ja lisätäkseen työllisyyttä. Samoin hallitus esittää ammattitutkintostipendin ja vuorotteluvapaan lakkauttamista.

Aikuiskoulutustuen nykytilanteen arvioinnista käy ilmi, että esityksen vaikutukset eri toimialoille ja eri ihmisryhmiin vaihtelevat merkittävästi. Siitä huolimatta esitystä perustellaan pääasiassa sen kokonaisvaikutuksilla ja jätetään merkittävät vaikutukset tietyillä aloilla tai tiettyihin ihmisryhmiin huomiotta. Aikuiskoulutuksen lakkauttamiseen liittyy koulutuksen ja erityisesti opiskelijoiden näkökulmasta kolme keskeistä ongelmaa, joita esityksessä ei ole riittävässä määrin huomioitu vielä ensimmäisen lausuntokierroksen jälkeenkään.

Negatiivisten vaikutusten kohdentuminen epätasaisesti eri ihmisryhmiin

Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen vaikuttaa enemmän naisiin kuin miehiin. Se vaikuttaa pienituloisiin todennäköisemmin kuin suurituloisiin. Mahdollisuudet yhdistää opintoja, työssäkäyntiä ja perhe-elämää vaihtelevat suuresti yksilöllisen tilanteen mukaan ja jo valmiiksi heikommassa asemassa olevat kantaisivat suuremman taakan aikuiskoulutustuen lakkauttamisen negatiivisista vaikutuksista, vaikka ne kokonaisuutena arvioiden jäisivät pieniksi.

Vaikutusten epätasainen jakautuminen käy ilmi esityksen perusteluista ja ensimmäisen kierroksen lausunnoista, mutta ne jätetään silti huomiotta.

Eri alojen koulutuksen erityispiirteiden huomiotta jättäminen

Eri alojen välisten siirtymien nettovirran lisäksi on syytä huomioida alan sisällä tapahtuvat koulutukset, mikä usein tarkoittaa siirtymää toisen asteen ammatillisesta koulutuksesta korkeakoulutukseen tai alemmasta korkeakoulutuskinnosta ylempään. Tällä perusteella aikuiskoulutustuen merkitystä sosiaali- ja terveystieteiden sekä kasvatusaloilla ei pidä väheksyä, vaikka nettovirta jää pieneksi – tutkintotason nostaminen tällaisella säännellyllä alalla avaa uralla etenemisen ja ansiotason nousun mahdollisuuksia ja helpottaa työvoimapulaa. Esimerkiksi siirtymät lähihoitajasta sairaanhoitajaksi tai sosionomiksi, sosionomista varhaiskasvatuksen opettajaksi tai

luokanopettajasta erityisopettajaksi ovat tällaisia. Nämä alat ovat myös vahvasti sukupuolittuneita. (Sukupuolittuneisuuden ongelmista ks. esim. Lahtinen 2019.)

On myös huomattava, että eri aloilla ja myös korkeakoulusektoreilla on suurta vaihtelua korkeakouluopintoihin sisältyvissä harjoittelujaksoissa. Harjoittelujakso on pakollinen osa käytännössä kaikkia ammattikorkeakoulututkintoja mutta vain osassa yliopistotutkintoja. Lisäksi eri alojen välillä on suurta vaihtelua siinä, maksetaanko harjoittelusta palkkaa tai onko harjoittelu mahdollista suorittaa tavallisena palkkatyönä tai vaikka kesätyönä. Tämä rajoittaa merkittävästi työn ohessa opiskelemisen mahdollisuuksia sellaisilla aloilla, joilla harjoittelujaksot ovat pakollisia ja palkattomia, kuten jo edellä mainituilla sosiaali- ja terveysaloilla sekä kasvatusaloilla. (Akavan opiskelijoiden harjoittelubarometri 2019.) Nämä ovat myös naisvaltaisia ja matalammin palkattuja aloja, joten esityksen ongelmat kasautuvat samoille ryhmille.

Viesti kouluttautumisen rajoituksista

Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen tuottaa myös ristiriitaista viestintää. Ensinnäkin jatkuvan ja jopa elinikäisen oppimisen periaate vaarantuu, kun heikennetään mahdollisuuksia tutkintotason korottamiseen tai alan vaihtamiseen työuran aikana. Muun muassa vuosien 2019 ja 2022 Amisbarometreistä ilmenee, että 25 vuotta täyttäneillä ammatillisen toisen asteen opiskelijoilla alan vaihtaminen oli useimmin mainittu syy opiskelulle (Murto & Jänkälä 2023).

Toisekseen viesti siitä, että oikea opintoala pitäisi valita jo peruskoulusta toiselle asteelle siirryttäessä tai viimeistään lukion ainevalintoja tehdessä, eikä alan vaihtaminen myöhemmin ole toivottavaa, sotii sitä ajatusta vastaan, että Suomessa ei olisi koulutuksellisia umpikujia. Jo nyt lukuisat tutkimukset kertovat nuorten mielenterveysongelmien kasvusta ja nuorten suurista paineista valita oikea opintoala (ks. esim. Hakanen ym. 2023, Helenius & Kivimäki 2023, Lukiolaisbarometrin tulokset 2022).

Kehittämistä ja vaikutusten seuranta

Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen kustannussyistä ilman tutkittuun tietoon perustuvaa korvaavaa järjestelmää on lyhytnäköistä säästämistä. Järjestelmää pitäisi mieluummin kehittää paremmin kohdentuvaksi kuin lakkauttaa esitetyllä aikataululla. Opiskelijatutkimukset kertovat opiskelijajoukon heterogeenisuudesta (esim. Saari ym. 2023), jolloin on tärkeä kehittää erilaisia vaihtoehtoja eri-iässä ja erilaisessa elämäntilanteessa opiskeleville. Samoin tulevaisuudessakin on oltava mahdollisuus pitää huolta omasta työssä jaksamisesta. Esimerkiksi vuonna 2021 korkeakouluopiskelijoiden terveys- ja hyvinvointikysely KOTTin vastaajista yli puolella

oli psyykkisiä vaikeuksia (Parikka ym. 2021), jolloin perusta tulevaisuuden työkyvylle on monilla heikentynyt.

Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus sr peräänkuuluttaa tutkittuun tietoon pohjautuvaa päätöksentekoa ja vaikutusten seurantaa.

Lausunnon valmisteluun Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiössä osallistuneet:

Tutkija Tina Lauronen
Tutkija Virve Murto
Toimitusjohtaja Mila Hakanen

Lähteet:

Akavan opiskelijoiden harjoittelubarometri 2019. Akava Works -raportti 4/2019. Viitattu 1.3.2024.

<https://akavaworks.fi/wp-content/uploads/sites/2/2019/11/Akava-Works-Akavan-opiskelijoiden-harjoittelubarometri-2019.pdf>

Hakanen M., Kalmbach A., Kuuppelomäki T., Lauronen T., Suhonen T. & Virkola T. (2023) Todistusvalintahankkeen loppuraportti. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. VATT muistiot 70. Viitattu 1.3.2024.

<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/187476/vatt-muistiot-70-todistusvalintahankkeen-loppuraportti.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Helenius J. & Kivimäki H. (2023) Lasten ja nuorten hyvinvointi - Kouluterveyskysely 2023. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. THL Tilastoraportti 48/2023. Viitattu 1.3.2024.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/147270/Lasten%20ja%20nuorten%20hyvinvointi%20Kouluterveyskysely%202023%20Tilastoraportti%2048%2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lahtinen J. (toim.) (2019) "Mikä olis mun juttu" – nuorten koulutusvalinnat sosialisaatiomaisemien kehyksessä. Valtioneuvosto. Valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminnan julkaisusarja 2019:68. Viitattu 4.3.2024.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161925/VNTEAS_2019_68.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lukiolaisbarometrin tulokset 2022. Suomen Lukiolaisten Liitto. Viitattu 1.3.2024. <https://lukio.fi/lukiolaisbarometri/>

Murto, V. & Jänkälä, J.-P. (2023). Amisbarometri toisen asteen ammatillisten aikuisopiskelijoiden kuvaajana. Aikuiskasvatus, 43(3), 191–197. <https://doi.org/10.33336/aik.130395>.

Parikka S., Holm N., Ikonen J., Koskela T., Kilpeläinen H. & Lundqvist A. (2021) KOTT 2021 -tutkimuksen perustulokset 2021. Viitattu 3.4.2024. Verkkojulkaisu: www.terveytemme.fi/kott.

Saari J., Koivuranta S. & Nevalainen E. (2023) Eurostudent VIII – Opiskelijatutkimus 2022. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja: 2023: 34. Viitattu 4.3.2024.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165195/OKM_2023_34.pdf